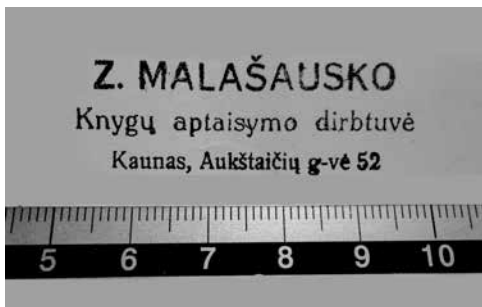

LIETUVOS PIRMOSIOS NEPRIKLAUSO- MYBĖS LAIKŲ KNYGRIŠYS ZIGMAS MALAŠAUSKAS

Rūta Taukinaitytė-Narbutienė | Vilniaus knygrišių gildija
Šv. Jono g. 4, LT-01122 Vilnius
El. paštas rutatau@yahoo.com

Zigmas Malašauskas (apie 1894–1898 – po 1941 m.), menkai žinomas tarpukario knygrišys, XX a. ketvirtajame dešimtmetyje gyveno ir dirbo Kaune. Surinkus ir įvertinus archyvinius šaltinius ir publikacijas, išryškėjo jo neeilinės ambicijos ir aktyvi visuomeninė edukacinė veikla, siekiant propaguoti savo amatą, skatinti meninių įrišių poreikį ir supratimą, kelti amato lygį ir kolegų knygrišių kvalifikaciją. Jo straipsniai spaudoje buvo skirti tiek plačiajai visuomenei (vartotojui), tiek knygrišystės meistrams. Jo laišakai kai kurioms valstybinėms institucijoms ir visuomeninėms organizacijoms, kuriuose buvo kreipiamasi su įvairiais argumentuotais prašymais ar pasiūlymais, atskleidžia realius ketinimus siekti valstybės dėmesio, palaikymo ir paramos, įrodyti knygrišystės meno svarbą. Nors jo pastangos nebuvo realizuotos, tikėtina, kad jo straipsniai darė įtaką to meto knygos bendruomenei. Kadangi apie knygrišystę vienintelis rašė tiek daug, šių dienų tyrėjui jis paliko nemažai gana patikimų duomenų (kuriuos patvirtina ir kiti šaltiniai) apie to meto knygrišystę ir jos problemas, meistrus ir kainas, statistinius duomenis ir vertinimus, darbo metodus, mokymosi šaltinius, turimas žinias, gebėjimus, priemones. Kol kas nežinoma nė vienos šio knygrišio įrištos knygos. Taip pat lieka daug nežinomų biografijos faktų, todėl tikimasi, kad šis straipsnis paskatins ar palengvins tolesnius šio asmens gyvenimo ir veiklos tyrimus, padės atrasti ir identifikuoti jo įrišus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Zigmas Malašauskas, knygrišystė 1918–1940 m., knygų įrišų paveldas.*

PAV. Zigmo Malašausko antspaudas

Knygrišį Zigmą Malašauską savo monografijos šaltiniuose minėjo Leonas Gudaitis¹, tačiau meistro veikla nebuvo nei tyrinėta, nei žurnalistų aprašyta. Z. Malašauskas dirbo knygrišiu ir su dideliu užsidegimu XX a. ketvirtajame dešimtmetyje propagavo meninę knygrišystę Kaune, beveik tuo pačiu metu kaip Tadas Lomsargis, tad ir paralelės tarp jų neišvengiamos. Deja, mums žinomas tik tas

vienas Z. Malašausko gyvenimo dešimtmetis, o daugybė kitų biografinių faktų vis dar lieka paslapyje – koks buvo jo gyvenimas iki tol, kur mokėsi knygrišystės, koks buvo tolesnis jo likimas karo bei pokario metais ir t. t. Tyrimą apsunkina tai, kad mums nėra žinomas nė vienas jo atliktas knygos įrišas. Tačiau rasti duomenys, rodantys aistringą atsidavimą amatui ir neprastą išmanymą, kelia susidomėjimą, o neatsakyti klausimai dar labiau intriguoja. Šis meistras nebijojo pabrėžti, kad yra ne profesionalas, tačiau profesinių žinių jam netrūko. Skaitant jo tekstus ryškėja nuoširdus, skrupulingas gilinimasis į amato subtilybes, pagarba tradicijai, žavėjimasis menine knygrišyste, domėjimasis Europos knygrišystės tendencijomis ir gilus, labai asmenišką santykis su šiuo amatu, kartu aiškiai suvokiant ir akcentuojant jo svarbą šalies kultūrai.

Visi Z. Malašausko tekstai rašyti ne ranka, o mašinos raščiui. Kai kuriuose dokumentuose matome ir stačiakampį jo antspaudą, kuriame nurodoma pavardė ir dirbtuvių adresas. Tuo metu knygose užsienio meistrų pavyzdžių kartais viršelio vidinėje pusėje (reklaminiais tikslais) buvo dedama lipdė ar antspaudas, nurodantis knygrišį ar dirbtuvę, kurioje buvo atliktas knygos įrišas. Nors tie antspaudėliai ar lipdės būdavo gerokai mažesni už šį, aptiktą dokumentuose, norisi tikėti, kad galbūt kartais juo (ar kitu būdu) Z. Malašauskas žymėdavo ir savo atliktus įrišus. Tokiu atveju juos būtų galima lengvai identifikuoti.

Straipsnio prieduose chronologine tvarka, kad matytųsi profesinis augimas, pateiktas jo straipsnių knygrišystės tema sąrašas bei laiškai, kuriuose jis kreipiasi į „Spaudos fondo“ valdybą, Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentą ir XXVII knygos mėgėjų draugiją.

BIOGRAFIJOS FRAGMENTAI

Z. Malašauskas gimė 1894–1898 m. laikotarpyje. Tokius gimimo metus sužinome iš Verslininkų sąjungos nario anketinių duomenų, tik jie skirtingų metų anketose šiek tiek nesutampa². Apytikrė gimimo vieta – Kaišiadorių arba Elektrėnų apylinkės³. Taigi tikslios gimimo datos ir vietos nustatyti kol kas nepavyko. Pagal specialybę jis buvo pašto valdininkas, buhalteris, apie 1920 metus dirbo Kaišiadorių, vėliau Žiez marių pašto skyriuje, tad, regis, knygrištyse susidomėjo ne iš karto. Kas vyko per tolesnius devynerius metus – nežinia, bet akivaizdu, kad tuo laikotarpiu jis kažkur išmoko knygrištytės. Niekur, nei laiškuose, nei anketose, nei darbo prašymo dokumentuose, nebuvę paminėjęs, kur ar pas ką jis šito amato mokėsi, tačiau labiausiai tikėtina, kad tai įvyko Lietuvoje. Žinoma tik tai, kad maždaug nuo 1930 metų gyveno ir dirbo knygrišiu Kaune, sukūrė šeimą, augino sūnų⁴. Aktyviai reikštis pradėjo XX a. ketvirtajame dešimtmetyje: turėjo savo dirbtuvę, kurioje atlikdavo knygų įrišimo užsakymus. Taip pat rašė straipsnius „Amatininko“ žurnalui. Matyt, tikėdamasis pokyčių, paramos ar tiesioginio dalyvavimo amatų tvarkymo klausimuose, 1933 metais įstojo į Lietuvos verslininkų sąjungą⁵. Būtent nuo tada vienas po kito pasirodė jo straipsniai šiame žurnale (Lietuvos verslininkų sąjunga buvo jo leidėja).

1 GUDAITIS, Leonas. *Tadas Lomsargis: biografija, kūriniai, dokumentai, laišakai, užrašai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995, p. 30.

2 Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau – LCVA), F. 605, ap. 1, b. 2, l. 11; ap. 3, b. 76, l. 27; b. 60, l. 90v.–91; b. 7, l. 115–116; b. 8, nenumeruoti ir nesusiūti lapai, abėcėlės tvarka.

3 Internetė aptikti filatelistų šaltiniai byloja, kad Kaišiadorių, vėliau Žiez marių pašto skyriuje 1920–1921 metais dirbo Zigmas Malašauskas, kas pagal amžių ir profesiją visai atitinka. Gimimo vietos spėjimus, kaip ir pavardės paplitimą regione, patvirtina Žaslių bažnyčios metrikų knygos bei mažose Kakliniškių kapinaitėse gana gausiai aptinkamos Malašauskų pavardės.

4 Kauno apskrities archyve pasų sąrašo duomenys rodo, kad prieš pat karą lietuviškus pasus išsiėmė du Malašauskai su Zigmo tėvavardžiu. Vienas jų, Valentinas, gimęs 1920 m. Kaišiadoryse (kaip tik

Zigmo gimtuose kraštuose), o štai Narcizas, kaip teigiama, gimęs 1923 m. Marijampolės apskrityje, iš tiesų buvo būtent šio knygrišio sūnus, nes tai patvirtina ir kiti jo dokumentai, esantys Mokesčių inspekcijos fonde. Tačiau juose minimas tik šis, antrasis, sūnus. Galbūt būta dviejų santuokų ir trečiajame dešimtmetyje, prieš persikeliant į Kauną, Z. Malašauskas gyveno Marijampolės apskrityje. Tai svarbu todėl, kad būtent tuo laikotarpiu jis įgijo knygrištytės amato žinių, o apie tą jo gyvenimo dešimtmetį jokių duomenų daugiau nerasta.

5 Pirmas iš knygrišių. Netrukus prisijungė Jonas Meškelevičius ir Petras Belevičius. Daugiau knygrišių ten nebuvo. Lietuvių verslininkų sąjungos (Lietuvių prekybininkų, pramoninkų ir amatininkų sąjungos) veiklos bylos ir Kauno skyriaus narių sąrašai. LCVA, F. 605, ap. 1, b. 2; ap. 3, b. 7, 8, 60, 76.

Z. Malašausko vadovaujama individuali įmonė nebuvo didelė – kurį laiką turėjo kelis samdomus darbuotojus, bet vėliau joje dirbo tik jis ir šeimos nariai. Iš Valstybinės mokesčių inspekcijos archyvinių duomenų⁶ matyti, kad pajamos, palyginti su kitomis knygrišyklomis, buvo nedidelės. Vėlyviausi įrašai siekia 1941 m. kovą. Įmonės adresas keitėsi penkis kartus. Jo darbų nepavyko rasti, nors neabejotinai jie kažkur yra. Tačiau iš visų knygrišių jis buvo labiausiai visuomeniškas ir iniciatyvus, nestandartinio mąstymo ir sprendimų žmogus. Kai kurie jo sumanymai, pasiūlymai ar prašymai, balansuojantys tarp naivumo ir išūlumo, tiesiog intriguoja. Ir šis jo aktyvumas nepraėjo be pėdsako – jo straipsniai ir laišakai tapo solidžiu amžininko paliktu šaltiniu, kuris teikia daug įvairaus pobūdžio duomenų apie to laikotarpio knygrišystę. (XXVII knygos mėgėjų draugijai jo rašytas laiškas ir ten pateikiami Kaune dirbančių knygrišių skaičiai – iš knygos į knygą keliaujantys ir labiausiai cituojami.)

ZIGMO MALAŠAUSKO PUBLIKACIJOS

Z. Malašausko straipsniai „Amatininko“ žurnale gana vaizdžiai iliustruoja jo profesinį augimą, požiūrį į amatą, o kartu pristato to meto knygrišystės amato būklę laikinojoje sostinėje. Pirmuose straipsniuose akivaizdus ryšys su jo pirmąja profesija. Juose jis moko amatininkus ekonomikos pagrindų, gaminių kainos nustatymo ir įmonės finansinio valdymo subtilybių⁷.

Autorius kituose straipsniuose nagrinėja jau paties knygrišystės amato savitumus, klasifikuoja jo rūšis, aptaria asortimentą, technologijas, analizuoja ir kritikuoja įsisenėjusias šios srities problemas. Iš jo tekstų matome, kad jam buvo pažįstami įvairūs rišimo būdai, gaminių tipai bei visos pagrindinės dekoravimo technikos – mozaika, intarsija, raižyba, batika. Straipsnyje „Knygrišystė“⁸ jis išskiria tris knygrišystės šakas: sortimentinę, arba smulkioji, knygrišystė, fabrikinė, arba stambioji, knygrišystė ir dailioji, arba pavyzdingoji, knygrišystė. Pirmoji, anot jo, pasižymi rankų darbu, atliekant vienetinius klientų užsakymus, dažniausiai knygų taisymo, perrišimo darbai ir albumų, dėžučių, aplankų gamyba. Antrajai šakai būdinga tai, kad darbai vykdomi masiniu būdu, didžiosiose šalies spaustuose mašinomis, o jų gaminiai skirti rinkai. Trečiosios šakos (dailiosios knygrišystės) atstovai gamina „liuksusines papkes adresams, įriša bažnytines knygas, vizitų ir svečių knygas, knygas bibliofilams, kurių užsieniuose, kaip ir filatelistų, apščiai yra“⁹. Tos knygos pagal projektą meniškai dekoruotos, įrištos į odą ar kitą brangią medžiagą, auksuotos „tikruoju auksu, o ne bronza, kaip kad dabar pas mus kuone visos „išauksuotos“ knygos yra“¹⁰. Jis teigia, kad Lietuvoje egzistuoja tik sortimentinė knygrišystė, „fabrikinės ir dailiosios kny-

grišystės visa šio žodžio prasme visai nėra“, kadangi knygų leidėjai apie 95 proc. knygų į rinką išleidžia neįrištų. Dailioji knygrišystė, anot jo, Lietuvoje dar negreitai pasireikš, nes nėra nei bibliofilų, nei aukštos kvalifikacijos meistrų. Iš tiesų, T. Lomsargis dar nebuvo grįžęs iš mokslų Čekijoje, o Kaune veikė XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai (išskyrus Vladą Daumantą, tikroji pavardė Vladislavas Dzimidavičius) meniniais įrišais nesidomėjo ir neužsakinėjo.

Kitame straipsnyje „Knygrišystės branšės“¹¹ klasifikuojami knygrišio atliekami gaminiai pagal paskirtį ir technologijas, o meistrai skatinami daugiau specializuotis, bendradarbiauti ir kiek įmanoma bendromis jėgomis gerinti gaminių kokybę bei kartu kelti amato lygį. Autorius taip pat pažymi, kad aukštas marmuravimas Europoje dažnai atliekami atskirose dirbtuvėse, nes šie darbai reikalauja aukštos kvalifikacijos, o viską gerai įvaldyti ne kiekvienas knygrišys gali. Jis ir pats pradėjo marginti popierių ir kolenkorą, nes, anot jo, taip pigiau ir galima numarginti pagal savo skonį. O štai straipsnyje „Šalin „sekretai“¹² jis aršiai kritikuoja amatininkų nenorą dalytis žiniomis. Knygrišys griežtai smerkia tuos meistrus, kurie linkę neišduoti amato paslapčių jauniems nepatyrusiems meistrams, ir vėl beda pirštu į užsienį, sakydamas, kad ten yra atvirkščiai – visi savo žiniomis ir technologinėmis naujienomis dalijasi, nes tai skatina amato pažangą. Z. Malašauskas tame pačiame tekste pateikia net kelis iš vokiškų vadovėlių perimtus auksavimo grunto receptus. Dar vienas straipsnis taip pat yra edukacinės paskirties¹³. Čia socialinius, ekonominius ar technologinius klausimus jis palieka nuošalyje ir pateikia istorinį amato kontekstą. Remdamasis tuo metu neseniai išleista Janinos Rodkiewiczównos monografija „Vilniaus knygrišių cecho istorija“ lenkų kalba¹⁴ ir akcentuodamas kai kuriuos aktualius aspektus, jis glaustai atskleidžia Vilniaus knygrišių cecho istoriją.

6 Kauno apskrities archyvas (toliau – KAA), F. 209, ap. 2, b. 6654.

7 Amatininkai, pratinkitės kalkuliuoti! *Amatininkas*, 1934, nr. 20, p. 4; Amatininko kalkuliacija. *Amatininkas*, 1935, nr. 15, p. 2–3; nr. 16, p. 2–3; nr. 18, p. 2–3; nr. 19, p. 2–3; nr. 20, p. 2–4; nr. 25, p. 2; Amatininkas. Keista kalkuliacija. *Amatininkas*, 1936, nr. 5, p. 2–4. Pastarajame straipsnyje autorius kritikuoja Lietuviškosios enciklopedijos įrišimo kainas, perskaičiuodamas kiekvieną veiksma ir medžiagas įrodo, kad įrišimas turėtų būti brangesnis. Kad straipsnių autorius yra tas pats Zigmantas Malašauskas, patvirtina „Amatininko“ redakcijos archyviniai šaltiniai ir net rašy-

mo stilius. KAA, F. 595, ap. 1, b. 15, l. 12; 18.

8 Knygrišys Z. M. Knygrišystė. *Amatininkas*, 1935, nr. 5, p. 2–3.

9 Ten pat, p. 2.

10 Ten pat, p. 3.

11 Knygrišys Z. M. Knygrišystės branšės. *Amatininkas*, 1935, nr. 9, p. 4.

12 Knygrišys Z. Malašauskas. Šalin „sekretai“. *Amatininkas*, 1935, nr. 17, p. 3–4.

13 Z. M. Vilniaus knygrišių cechas ir jo kova su „partočiais“ XVII–XIX šimtmetį. *Amatininkas*, 1935, nr. 7, p. 3.

14 RODKIEWICZOWNA, Janina. *Cech introligatorski w Wilnie: zarys historyczny*. Wilno: Biblijo-

Apie knygrišystę spaudoje buvo rašoma nedažnai, bet buvo ir kitų taiklių nuomonių. Dėmesio vertas 1936 metų straipsnis „Dėmesio knygrišystės amatui“ (parašytas nežinomo autoriaus L. R.), kuriame taip pat nagrinėjamos amato problemos¹⁵. Autoriaus teigimu, šioje srityje trūksta gerų specialistų, o to priežastys tokios: kalėjimo knygrišykla ir nekvalifikuoti knygrišiai, kurie sudaro netinkamą konkurenciją pardavinėdami nekokybiškus, bet labai pigius gaminius ir žemindami specialisto vardą. Autorius pabrėžia, kad knygrišiams trūksta meninio išsilavinimo žinių, kad knygrišiui būtinas teorinis pasirengimas, tačiau amatas nėra dėstomas nei amatų mokyklose, nei kursuose. Vienintelis amato pasiruošimo etapas yra praktikos stažas pas daugiau patyrusius amatininkus. L. R. kritikuoja tai, kad knygrišiai nesistengia plėsti gaminių asortimento – galėtų daryti ne tik knygų įrišimus, bet ir albumus, bloknotus ir sąsiuvinčius.

Jau kitame leidinio numeryje, straipsnyje „Dėl knygrišystės amato“¹⁶, Z. Malašauskas prieštarauja išsakytam teiginiui ir į tai atsako, kad bloknotai ir sąsiuviniai – tai fabrikinės knygrišystės gamybos sritis. Be to, pasak jo, tokiu atveju gali kilti perprodukcijos pavojus, nes „Spaudos fondo“ gaminiai visiškai patenkina šį rinkos poreikį. Z. Malašauskas taip pat nesutinka su tuo, kad tokių knygrišių, kurie vos keletą mėnesių pasimokę praktikos pas knygrišius imtų dirbti savarankiškai, yra daug. Mat ir vieną peilį (giljotiną, būtiniausią mašiną) įsigyti nėra taip lengva. Tačiau jis pritaria, kad kalėjimas, kuriame sudarytos sąlygos išmokti knygrišystės amato ir šį darbą dirbti, sudaro didelę ir žalingą konkurenciją laisviems knygrišiams, nes ten atlikti įrišai pigūs, bet nekokybiški. Taip pat autorius antrina, kad išmanyti meno dalykus knygrišiui išties būtina: „Kaip savo laiku „Amatininke“ buvo rašyta, kad „knygrišystė – ne peckelių amatas“, tai jai pasiruošti reikalinga pasiryžimo, kantrybės ir pamėgimo. Kas šių savybių neturės, menkas bus knygrišys.“¹⁷ Be to, Z. Malašauskas dar skundžiasi menku pelnu ir dideliais mokesčiais, dėl kurių jis savo įmonėje negali samdyti daugiau žmonių, nors darbo tikrai netrūksta.

Dar daugiau nevilties ir emocijų Z. Malašauskas parodo 1939 m. rašytame paskutiniame savo straipsnyje „Nenormalumai knygrišystės amate“¹⁸. Jis piktinasi, kad šiuo amatu užsiima visi, kas tik nori, manydami, kad tai labai lengvai išmokstama, nors „tikrą, kvalifikuotą knygrišystę išmokti – reikia <...> pašaukimo ir „pasitempimo“. Neslėpdamas nusivylimo jis nuogaštuoja, kad žmonės nemato skirtumo tarp „paprastos ir tiksliosios“ knygrišystės: „Kada ėmiausi mokytis tikrosios knygrišystės, mano kolegos – konkurentai juokdavosi: girdi, čia ne Paryžius, nieko nenustebinsi, nes čia niekas nesupranta skirtumo tarp paprastos ir tiksliosios knygrišystės. Kits gal ir supras, bet nenorės brangiai mokėti. Tiesa, tokių, kurie matytų skirtumą tarp mano ir kitų pusodinių įriši-

mų, yra, bet kad mokėtų skirtumą teisingai įvertinti – tokių labai mažai. Man juos sunku įtikinti, kad tobulam (ekzaktiškam) įrišimui reikia 2–3 kart daugiau laiko sugaišti negu paprastam. Čia ir glūdi visa tragedija. Vadinasi, net Kaunas, pretenduojąs į didmiestį, neišgali išlaikyti nė vieno geresnio knygrišio...“¹⁹ Toliau Z. Malašauskas pastebi, kad Lietuvoje turtingi žmonės ir reprezentacinės įstaigos nejaučia poreikio turėti meniškai įrištų knygų, kaip kad yra kitų šalių miestuose. Jis piktinasi, kad už mažiausią kainą pagamintos kontorinės knygos ar vadovėliai yra tokios blogos kokybės, kad griaua amato prestižą ir kelia žmonių nepasitikėjimą knygrišiais. „Čia kyla nepasitenkinimas ir visų knygrišių adresu „peckelių“, „nemokšų“ siuntimas. Kas kaltas? Kaip tik tos įmonės, kurios susigundo „žemomis“ kainomis. <...> Bendrai pasakius, mūsų knygrišystė ant tiek yra nusmukus, kad liūdna net ir prisiminti. „Knygrišiai“, kurie stengiasi pigesnio, bet daugiau darbo sumedžioti, materialiai laimi geriau, nors amato prestižui labai kenkia. Nes greičiau dirbant, tenka bet kaip sukabinti, kad tik tam kartui laikytų. <...> Tai yra knygrišystės profanacija!“²⁰ – teigia autorius, kai kuriuos savo sakinius išraiškingai palydėdamas šauktukais.

KITI ŽINGSNIAI

Visi šie emocionalūs pasisakymai atskleidžia Z. Malašausko idealus ir viziją, kaip turėtų atrodyti meninė knygrišystė Lietuvoje, jei nebūtų varžoma įvairių socialinių, kultūrinių ir ekonominių problemų. Tačiau jis ne tik rašo spaudoje, bet ir mėgina imtis realių veiksmų. Antai Spaudos fondo archyve išliko Z. Malašausko 1935 m. pavasarį rašytas laiškas²¹, kuris geriausiai atskleidžia meistro tikslus, profesinius sugebėjimus ir nuoširdumą (antras priedas). Tai prašymas priimti į darbą, tačiau ne tiek norint įsidarbinti, kiek siekiant dalytis žiniomis su ten dirbančiais knygrišiais. Jame teigiama: „Norėdamas pasipraktikuoti ir galimai plačiau išvystyti dailiąją knygrišystę ir jos idėją plačiau paskleisti knygrišių ir knygų mėgėjų tarpe, o taip pat visą knygrišystės amatą patobulinti (praktiškais darbais ir rašiniiais „Amatininke“ iš knygrišystės srities), kuris Lietuvoje labai žemai stovi, – prašyčiau Tamstos leisti man dirbti kooperacijos sąjun-

teczka Wilenska nr. 1, Wydawnictwo magistratu M. Wilna, 1929.

¹⁵ Dėmesio knygrišystės amatui. *Amatininkas*, 1936, nr. 24 (114), p. 2. Parašas: L. R.

¹⁶ Knygrišys. Dėl knygrišystės amato. *Amatininkas*, 1936, nr. 25, p. 2.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ MALAŠAUSKAS, Zigm. Nenormalumai knygrišystės amate. *Amatininkas*, 1939, nr. 17–18, p. 229.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

²¹ LCVA, F. 594, ap. 1, b. 3, l. 61.

gos, Spaudos fondo knygrišykoje.²² Toliau išvardijami darbai, kuriuos jis moka. Greta paprastų įrišimų minimas ir prancūziškasis įrišimas, odiniai, paprasti ir dailieji įrišimai bei popieriaus marmuravimas, taip pat dekoravimo technikos: rankinis auksavimas, marmuravimas, mozaika, intarsija, batika, odos raižyba ir pynyba. Tai rodo gerą meistro kvalifikaciją ir nemenkas žinias. Z. Malašauskas dar priduria: „visus tuos darbus ir jų vadinamąsias paslaptis mielai rodysiu ir aiškinsiu visiems norintiems knygrišiams“. Deja, tame dokumente atsakymo arba sprendimo įrašų nėra, o ir Spaudos fondo darbuotojų algalapių sąrašuose jo pavardės neteko aptikti. Iš to galime spėti, kad prašymas nebuvo patenkintas.

Tais pačiais metais jis Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui išsiuntė pareiškimą²³, kuriame teigia, kad nuo 1932 metų jis deda „pastangas įvesti Lietuvoje dailiąją knygrišystę“ ir, kadangi jam tai sunkiai sekasi įveikti, prašo visokeriopai paremti ir sudaryti sąlygas, kad jis galėtų šiuo amatu verstis, jį pamažu plėsti ir laikyti gabius mokinius (trečias priedas). Ši (nors ir naivoka) prašymą lydėjo gana svarūs argumentai ir taiklios išvalgos. Pirmiausia Z. Malašauskas įvardija svarbiausias kliūtis: „1. Lietuviškoji visuomenė, įstaigos ir inteligentija nuo amžių nepripratę matyti dailiosios knygrišystės darbų, sunkiai supranta tokių darbų meniškąją vertę, jų reikšmę ir būtinumą gyvenime. 2. Prie šios neigiamybės prisideda Lietuvos amatų primityviškumas, neorganizuotumas, amatininkų silpnas pasiruošimas, stoka atitinkamų institucijų ir dabartiniai ekonominiai sunkumai.“²⁴ Toliau jis išvardija garsiausius ir įtakingiausius įvairių Europos šalių meninės knygrišystės meistrus, pavyzdžiui, Londone Thomas Jamesas Cobdenas-Sandersonas (1840–1922), Douglas Cokerellas (1870–1945), Robertas Riviere'as (1808–1882), Josephas Williamas Zaehnsdorfas (1853–1930), partneriai Frances'is Sangorskis (1875–1912) ir George'as Sutcliffe'as (1878–1943), Paryžiuje Léonas Gruelis (1841–1923), Salvadoras Davidas (1859–1929), Marius Michelis (1846–1925), Berlyne Paulius Kerstenas (1865–1943), taip pat nurodo Danijos, Norvegijos, Švedijos, Belgijos sostinėse dirbančių meistrų pavardes, teigia, kad ir kituose, didesniuose ar mažesniuose Vokietijos miestuose esama dailiosios knygrišystės meistrų. Tuo jis pabrėžia profesionalios ir meninės knygrišystės svarbą. Kaip pavyzdį autorius pateikia vokiečių Paulių Kersteną, kuris įsteigė dailiosios knygrišystės klasę ir kasmet iš Prūsijos prekybos ministerijos gaudavo subsidiją, o Berlyno magistratas nemokamai duodavo patalpas, aprūpindavo šviesa ir kuru. Vadinasi, anot jo, net ir ten, kur knygrišystės amato lygis aukštesnis, neapsieinama be paramos. Išvardytų meistrų gausa rodo, kad Europos meninės knygrišystės kontekstas Z. Malašauskui buvo neblogai pažįstamas, matyt, iš užsieniatiškų specializuotų periodinių leidinių. Deja, kaip rodo įrašai, šis jo prašymas buvo at-

mestas, galbūt todėl, kad ministerija buvo ką tik suteikusi stipendiją T. Lomsargio knygrišystės studijoms Prahoje. Be to, ji individualios amatininkų veiklos nerėmė ir tokio prašymo patenkinti negalėjo.

Z. Malašauskas 1937 metais parašė XXVII knygos mėgėjų draugijai laišką²⁵, kuriame prašė, kad ji padėtų jam įsigyti varinių šriftų, reikalingų knygoms auksuoti, kurie, jo skaičiavimais, kainuotų 1 100 litų ir būtų draugijos nuosavybė iki tol, kol jis už juos atsiskaitytų (ketvirtas priedas). Už tai jis siūlėsi būti draugijos knygrišiu ir daryti įrašimus pirmiausia draugijai bei jos nariams. Atsižvelgiant į dailiųjų leidinių leidybos ir platinimo kontekstą, draugijai tokia suma buvo per didelė, tad, deja, ir šis siūlymas buvo nepalaikytas (arba dėl lėšų stygiaus, arba netenkino jo įrašimų kokybę, arba tiesiog dar nebuvo poreikio turėti draugijos knygrišį). Tiesa, po metų draugijos nariai susipažino ir pradėjo glaudžiai bendradarbiauti su ką tik iš mokslų užsienyje grįžusiu T. Lomsargiu.

Z. Malašausko straipsniai yra itin vertingas šaltinis analizuojant meninius (autorinius; *liuksusinius*) įrašus, o ypač prancūziškąjį įrašą. Jo tekstai, kaip ir T. Lomsargio, padėjo susieti šio termino vartojimą ir technologinę charakteristiką. To meto auditorijai Z. Malašauskas viename straipsnyje mėgino išaiškinti prancūziškojo įrašo konstrukcijos ypatumus ir pranašumą prieš kitus įrašimo būdus, nepaisant jo dvigubai aukštesnės kainos²⁶. Detalus konstrukcijos aprašymas patvirtina, kad prancūziškojo įrašo sąvoka Kaune tada jau buvo žinoma net specialių mokslų neragavusiems vietiniams knygrišiams ir buvo suvokiama beveik lygiai taip pat kaip šiandien²⁷. Z. Malašausko straipsniuose pateikti kainų palyginimai padeda suprasti skirtingų vidaus konstrukcijų nulemtus kokybinius skirtumus. Antai jis teigia, kad prancūziškuoju būdu įrašta pusodinė knyga kainuoja 10–12 Lt, o tokia pati pusodinė knyga, įrašta paprastu būdu, kainuoja 3–7 Lt ir pastarasis būdas rinkoje buvo absoliučiai dominuojantis²⁸.

22 Ten pat.

23 LCVA, F. 391, ap. 5, b. 275, l. 30–31.

24 Ten pat, l. 30.

25 Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, F. 59-201.

26 Pavyzdžiui, skaičiuodamas savikainą ir vardydamas visas darbo eigos operacijas, reikalingas atliekant paprastą įrašimą, jis mini, kad čia siūnama ant keturių ryšių (virvelių) po du lankus iš karto, nugarėlė tik išgaubta. O darant prancūziškuoju būdu (tik įvardija kitaip: įrašimas atliekamas rankomis, nors anas siuvinimas irgi atliekamas rankomis) siūna ant penkių ryšių, po vieną lanką,

nugarėlė išgaubta, tačiau jai dar reikia „išplakti gilius ir stačius prancūziškus falcus“, t. y. bloko nugarėlės krašteliu atlenkti 90 laipsnių kampą. Taip pat padaryti nugarėlėje iškiluosius ryšius ir, kitaip nei aname variante, pirma pritvirtinti viršelius prie bloko, o tik tada aptraukti. Amatininkas. Keista kalkuliacija. *Amatininkas*, 1936, nr. 5, p. 2–4.

27 TAUKINAITYTĖ-NARBUTIENĖ, Rūta. Prancūziškasis knygos įrašas: sąvokos kilmė ir apraiškos Lietuvoje. *Knygotyra*, 2015, nr. 65, p. 281.

28 Amatininkas. Keista kalkuliacija. *Amatininkas*, 1936, nr. 5, p. 2–4.

Dar kitame straipsnyje jis jau kalba apie meninį (*liuksusinį*) įrišą ir akcentuoja išorines (apdailos) medžiagų ir technologijų ypatybes: „įrišti odiniu dailiuoju įrišimu, oktavo formato, 25 lankų knyga. Oda marokenas, [piešinių] pagal duotą projektą rankomis išauksuoti, nuopjovas [bloko kraštus] išauksuoti, šilkiniai priešlapiai, odiniai „falcai“ ir makštis knyga įdėti“, jo skaičiavimais, kainuotų 282,65 Lt²⁹. Dar kitame straipsnyje tvirtina, kad „dailiai-meniškai įrišti knyga kaštuoja 10–50 kartų daugiau, negu paprastai, kasdieniškai įrišant <...> techniškai turi būti iki smulkmenų visas darbas tikslingai daromas, <...> turi dirbti tik tikras, gerai išspecializavęs, aukštos kvalifikacijos meisteris, o tokių kaip tik, deja, Lietuvoje, neminint Klaipėdos krašto, kaip ir nėra“³⁰. Šie duomenys iliustruoja ne tik to meto amato aplinkybes, bet ir jo paties profesinius gebėjimus, sau ir kitiems keliamus aukštus reikalavimus. Z. Malašauskas visada akcentuodavo techninės ir meninės kokybės svarbą, nors nėra išskyręs kokių nors konkrečių meninių kriterijų, kuriais reikėtų vadovautis, išreiškęs simpatijos kokiam nors stiliui ar mėginęs kaip nors priešpriešinti klasiką ir modernybę. Tik laiške ministerijai šmėsteli to meto visuomenėje įprasti skatinimai moderniai interpretuoti liaudies raštus.

Z. Malašausko publikacijos, kaip ir „Amatininko“ žurnalo egzistavimas, nutrūko 1940 metais prasidėjus sovietinei Lietuvos okupacijai. Jokių duomenų apie jo veiklą karo metais ir pokariu, taip pat ir parašytų straipsnių nebuvo aptikta. Nematyti tiesioginių požymių, kad jo žingsniai ar žodžiai turėjo įtakos knygrišystės amato raidai, paskatino ar lėmė naujų reiškinių radimąsi. Tačiau jo straipsniuose ir laiškuose buvo pateikti amato teorijos pagrindai ir aktualijos, kurių neatspindėjo techniniai amato vadovėliai. Jis plėtė kolegų akiratį, kartu paliko daug naudingos informacijos šiuolaikiniams tyrėjams.

Išvados

Atrodo, kad visos Z. Malašausko pastangos buvo bevaisės. Nemačius jo darbų, sunku įvertinti to priežastis: ar jam nepavyko todėl, kad trūko profesinio išsilavinimo, ar todėl, kad neįtikino jo darbų kokybė, ar todėl, kad neturėjo įtakingų rėmėjų, ar todėl, kad to meto visuomenė, kuriai sprendžiant amatų klausimus prioritetas buvo vien tik praktiškoji, o ne meninė, istorinė, kultūrinė ar kokia kita jų reikšmė ir kuri neturėjo nei ypatingo poreikio, nei pagrindo šią kultūros sritį vertinti, saugoti ir puoselėti.

Z. Malašausko veikla, regis, meninės knygrišystės raidai juntamos įtakos nepadarė. Tačiau jo straipsniai atliko edukacinę funkciją, todėl jo atvejis mums labai svarbus. Jis išreiškė gyvą poreikį tokią meno sritį matyti Lietuvos kultū-

roje. Galbūt Z. Malašauskas savo straipsniais netiesiogiai paruošė dirvą T. Lomsargio atėjimui. Gyvendami tame pačiame mieste, greičiausiai jie nepažinojo vienas kito (nėra jokių įrodymų, leidžiančių daryti bent menkas prielaidas), tačiau, nepaisant skirtingo patyrimo ir išsimokslinimo, mąstė labai panašiai. Abu jie tikėjo, kad aukšto lygio meninė knygrišystė yra ekonomiškai ir kultūriškai stiprios visuomenės požymis. O kai kurios Z. Malašausko mintys ir šiandieniniams knygrišiams neabejotinai taip pat pasirodys gana aktualios ir gerai pažįstamos.

Z. Malašausko motyvacija, interesai ir poreikiai buvo didesni už galimybes, nes Lietuvoje trūko ne tik kokybiškų įrankių, spaudų, medžiagų, bet ir vadovėlių, kvalifikuotų straipsnių, parodų, knygos kultūros institucijų, diskusijų, bet kokios profesinės informacijos ir teorinės minties. Kaip matyti iš jo pateikiamų pavyzdžių, jis rėmėsi vokiška literatūra ir vokiškąja tradicija. Žvelgiant į jo pateiktą žinomų Europos knygrišių sąrašą, akivaizdu, kad jie yra XIX–XX a. sandūros meistrai. Galbūt jį buvo pasiekęs Prancūzijoje kilęs bibliofilinės knygos bumas ir vėliau nuvilnijęs per Europą, bet ne pats prancūziškas *art deco* stilius ir autorinis menas, toks, koks Lietuvą pasiekė su T. Lomsargio grįžimu iš Prahos. Neradus aiškiai patvirtintų jo darbų, visa tai lieka tik spėlionėmis ir prielaidomis.

Šaltiniai

1. Lietuvių verslininkų sąjungos (Lietuvių prekybininkų, pramoninkų ir amatininkų sąjungos) veiklos bylos ir Kauno skyriaus narių sąrašai. Lietuvos centrinis valstybinis archyvas (toliau – LCVA), F. 605, ap. 1, b. 2, l. 11; ap. 3, b. 76, l. 27; b. 60, l. 90v.–91; b. 7, l. 115–116; b. 8, nenumeruoti ir nesusiūti lapai, abėcėlės tvarka.
2. XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvinis fondas, Z. Malašausko laiškas, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, F. 59–201.
3. „Amatininko“ redakcijos archyvinis fondas, atsiskaitymai už straipsnius, Kauno apskrities archyvas (toliau – KAA), F. 595, ap. 1, b. 15, l. 12; 18.
4. Kooperacijos bendrovė „Spaudos fondas“, Z. Malašausko laiškas, LCVA, F. 594, ap. 1, b. 3, l. 61.
5. Kauno miesto mokesčių inspekcijos archyvinis fondas, Zigmo Malašausko knygrišykla 1939–41 m., KAA, F. 209, ap. 2, b. 6654.
6. Švietimo ministerijos archyvinis fondas, Z. Malašausko laiškas, LCVA, F. 391, ap. 5, b. 275, l. 30–31.

29 Čia jis dar pabrėžia, kad darbas tokiais atvejais pavedamas gabiam meistriui ir tokiam pat auksuotojui, ir toliau skaičiuoja, kad I kategorijos knygrišys šį darbą daro 12 val. po 1,50 Lt už valandą, tad turėtų gauti 18 Lt, o I kategorijos auksuotojas

dirba 26 val. po 2,00 Lt už valandą, tad turi gauti 52 Lt. Z. M. Amatininko kalkuliacija. *Amatininkas*, 1935, nr. 20, p. 4.

30 Knygrišys Z. M. Knygrišystė. *Amatininkas*, 1935, nr. 5, p. 2–3.

1 PRIEDAS

Zigmo Malašausko straipsnių chronologinis sąrašas

1. Amatininkai, pratinkitės kalkuliuoti! *Amatininkas*, 1934, nr. 20, p. 4.
2. Kokia turėtų būti konkurencija. *Amatininkas*, 1934, nr. 22, p. 2.
3. Kiek amatininkas turėtų uždirbti. *Amatininkas*, 1934, nr. 23, p. 3.
4. Knygrišystė / Knygrišys Z. M. [Zigmas Malašauskas]. *Amatininkas*, 1935, nr. 5, p. 2–3.
5. Vilniaus knygrišių cechas ir jo kova su „partočiais“ XVII–XIX šimtmečiu / Z. M. [Zigmas Malašauskas]. *Amatininkas*, 1935, nr. 7, p. 3.
6. Knygrišystės branšės / Knygrišys Z. M. [Zigmas Malašauskas]. *Amatininkas*, 1935, nr. 9, p. 4.
7. Amatininko kalkuliacija. *Amatininkas*, 1935, nr. 15, p. 2–3; nr. 16, p. 2–3; nr. 18, p. 2–3; nr. 19, p. 2–3; nr. 20, p. 2–4; nr. 25, p. 2.
8. Šalin „sekretai“ / Knygrišys Z. Malašauskas. *Amatininkas*, 1935, nr. 17, p. 3–4.
9. Keista kalkuliacija / Amatininkas [Zigmas Malašauskas]. *Amatininkas*, 1936, nr. 5, p. 2–4.
10. Dėl knygrišystės amato / Knygrišys [Zigmas Malašauskas]. *Amatininkas*, 1936, nr. 25, p. 2.
11. Nenormalumai knygrišystės amate / Z. Malašauskas. *Amatininkas*, 1939, nr. 17–18, p. 229.

2 PRIEDAS

Kooperacijos Sąjungos, Spaudos Fondo Ponui direktoriui.

Zigmo Malašausko, Kaunas, Vaižganto g. 38.

PAREIŠKIMAS

Norėdamas pasipraktikuoti ir galimai plačiau išvystyti dailiąją knygrišystę ir jos idėją plačiau paskleisti knygrišių ir knygų mėgėjų tarpe, o taip pat visą knygrišystės amatą patobulinti (praktiškais darbais ir rašiniiais „Amatininke“ iš knygrišystės srities), kuris Lietuvoje labai žemai stovi, – prašyčiau Tamstos leisti man dirbti Kooperacijos Sąjungos, Spaudos Fondo knygrišykoje.

Dirbdamas saktyoje įmonėje, kiek leis aplinkybės, stengsiuosi atlikti ir tobulinti šiuos darbus:

- 1) Paprastus knygų įrišimus,
- 2) Geresnius pusdrobinius ir drobinius įrišimus,
- 3) Pusodinius įrišimus,
- 4) Geresnius pusodinius (prancūzų darbo meno) įrišimus,
- 5) Odinius kaip paprastus, taip ir dailiuosius įrišimus,

- 6) Kontorinių knygų tikslius įrašimus ir event. su moderniškąs krypties pagrāžinimais,
- 7) Spalvoto popierio gamyba,
- 8) Visus kitus šalutinius knygrišystės darbus.

Į dailiosios knygrišystės darbų sritį įeina:

- a) odinės, ekzaktiškai įrištos knygos,
- b) meniškųjų adresų papkių gaminimas,
- c) meniškųjų diplomams makščių gaminimas,
- d) bažnytinių knygų įrišimas,
- e) įvairių kitų darbų (papkių, dėžučių, rėmelių ir t. t.) atlikimas.

Šie visi darbai įvairia pagrāžinimų technika: rankų auksavimu, marmuravimu, mozaika, intarsija, batika, odos raižyba bei pynyba meniškai išpuošiami. Visus tuos darbus ir jų vadinamąsias paslaptis mielai rodysiu ir aiškinsiu visiems norintiems knygrišiams.

Su pagarba *Zigmas Malaškauskas*
Kaunas, 1935 m. kovo 25 d.

Saugomas LCVA, F. 594, ap. 1, b. 3, l. 61 (kalba netaisyta, tik rašyba pritaikyta prie dabartinės kalbos).

3 PRIEDAS

Švietimo Ministerijos, Kultūros Reikalams Departamentui.
Dailiosios knygrišystės meisterio (nediplomuoto) ir propagatoriaus, Zigmo Malaškausko, gyv. Kaune, Moniuškos g. 8 nr.

PAREIŠKIMAS

Esu knygrišys, dirbu savistoviai. Nuo 1930 m. dedu pastangas Lietuvos knygrišystę tobulinti, sekdamas užsienio knygrišių meisterių patyrimus ir jų specialią literatūrą.

Nuo 1932 m. dedu pastangas įvesti Lietuvoje dailiąją knygrišystę, bet šis darbas labai sunkiai duodasi įveikti, ir pagaliau gavau įsitikinti, kad aš vienas, be pašalinės konkrečios paramos nieko nelaimėsiu ir nenuveiksiu.

Šiam mano sumanymui realizuoti svarbiausios kliūtys yra šios:

- 1) Lietuviškoji visuomenė, įstaigos ir inteligentija nuo amžių nepripratę matyti dailiosios knygrišystės darbų sunkiai supranta tokių darbų meniškąją vertę, jų reikšmę ir būtinumą gyvenime.
- 2) Prie šios neigiamybės prisideda Lietuvos amatų primityviškumas, neorganizuotumas, amatininkų silpnas pasiruošimas, stoka atitinkamų institucijų ir dabartiniai ekonominiai sunkumai.

Esant tokioms didelėms kliūtims pirmiausia tenka pasvarstyti šie dalykai:

- 1) Ar Lietuvoje kaip ir kitose kultūringose šalyse dailioji knygrišystė plėstina, propaguotina ir remtina.
- 2) Jei taip, tai kurių priemonių imtis šiam reikalui vykdyti.

Kadangi, mano manymu, ir Lietuva yra kultūringų Europos valstybių narys, tai labai logiška ir būtina, kad ir Lietuvoje, bent jos Laikinoje Sostinėje – Kaune būtų nors vienas dailiosios knygrišystės meisteris. Kad tokis meisteris galėtų egzistuoti – būtina jį visokeriopaipai paremti ir sudaryti sąlygas, kad jis galėtų šiuo amatu verstis ir tą amatą palaipsniui plėsti ir laikyti gabius, turinčius tam palinkimus, ne mažiau 4 klasių mokslo cenzo mokinius. Dailioji knygrišystė yra nelengvas, labai sudėtingas, reikalaujantis didelių gabumų amatas. Ne visi juk ir užsieniuose knygrišiai meisteriai sugeba dailiuosius darbus atlikti.

Kitose šalyse (Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje, Austrijoje, Čekoslovakijoje ir visur kitur) randasi dailiosios knygrišystės meisteriai: Berlyne – P. Kersten, W. Gerlach ir daugelis kitų; Leipcige, Dresdene, Miunchene, Hamburge, Diuseldorfe ir kituose didesniuose ir mažesniuose Vokietijos miestuose randasi po vieną ir po kelis dailiosios knygrišystės meisterius.

Londone – Cobbder-Sanderson, Cockerell, Riviere, Roger de Coverly, Zänsdorf, Sangorski, Sutcliffe ir daug kitų. Paryžiuje – L. Gruel, S. David, M. Michel, Lortic, Chambole-Duru ir daug kitų. Kopenhagoje – A. Kyster, Flygge, Petersen ir kiti. Stokholme – Hedberg, Beck ir kiti. Briuselyje – Claessens, Weckesser, Camblanc ir kiti. Osloje – Refsum ir t. t. visose šalyse ir įvairiuose miestuose.

Tat laikas būtų ir Lietuvoje susirūpinti dailiosios knygrišystės likimu, jos plėtimu ir palaikymu, tuo labiau, kad mūsų turtingas liaudies menas galėtų būti labai gerai taikomas dailiajai knygrišystei ir todėl su laiku galėtų išsivystyti savistovus, nuo užsienio skirtingas dailiosios knygrišystės menas, ko galėtų pavydėti net kitos šalys su savo nuo senų laikų aukštai pastatytu knygrišystės menu.

Savo laiku sužavėti vokiečių knygrišių gabumais, net Siamo karalius ir Turkijos sultonas duodavo užsakymus vokiečiams.

Norint pradėti vykdyti dailiosios knygrišystės amatą reikia:

- a) kapitalo minimum 3000–5000 litų, būtiniems įrankiams ir medžiagai (geros odos, šilko, aukso ir t. t.) įgyti,
- b) parekomenduoti visoms valdiškoms įstaigoms ir privačioms organizacijoms, kad jos gamindamos kokius nors geresnius daiktus (Aukso Knygas, Svečių Knygas, Monografijas, adresų papkes ir t. t.) duotų užsakymus tik dailiosios knygrišystės meisteriui. Pav., Vilniaus Geležinis Fondas pereinamais metais gamino Aukso Knygą, kuriai vidaus lapus (miniatiūras) dailininkas Kosciuška gražiai meniškai išpiešė ir paruošė knygos apdarų braižinį, sulig kurio braižinio aš apskaičiavau 340 litų. VGF valdybai tokia kaina pasirodė per aukšta ir jie atidavė tą knygą įrišti „Spindulio“ knygrišyklai už 180 litų. Bet knyga buvo padaryta visai paprastai, absoliučiai ne meniškai, net pats Kosciuška pasipiktinęs tokiu VGF valdybos

profanizmu tą knygą pavadino „bulka“, o ne aukso knyga. Vadinasi, čia išėjo „kepurė ne sulig Jurgio“...

Tos knygos įrišimo kalkuliaciją iliustracijos dėlei čia pridedu.

Mano darbus yra matę ir gali apie juos gražiai atsiliepti J. E. Pono Respublikos Prezidento Kanceliarijos Viršininkas ir Vl. Daumantas, žymiausias Kaune bibliofilas, kuris turi vokiečių, prancūzų, anglų ir šveicarų knygrišių meisterių įrištų brangių knygų.

Žymiausias Berlyno dailiosios knygrišystės meisteris, Berlyno meno mokyklos dailiosios knygrišystės klasės mokytojas ir knygrišių amato mokyklos vedėjas Paul Kersten, kada 1904 m. spalio 5 d. įsteigė dailiosios knygrišystės klasę, kasmet gaudavo iš Prūsijos Prekybos ministerijos 5000 markių subsidiją, o Berlyno magistratas duodavo veltui patalpą, šviesą ir kurą. Vadinasi, ir Vokietijoje, kur, palyginamai, knygrišystė gerai pastatyta, dailiosios knygrišystės klasė negalėjo apsieiti be pašalinės, kelis metus iš eilės teikiamos paramos.

Todėl prašyčiau KULTŪROS REIKALAMS DEPARTAMENTĄ susižinėjus su atitinkamomis įstaigomis padėti man susitvarkyti, kad aš galėčiau sėkmingiau progresuoti mano taip pamėgtame dailiosios knygrišystės amate.

Nesant tvarkingos amatų organizacijos, Lietuvos knygrišystė paskutiniausiais laikais ant tiek susibankrutį, kad beveik nėra vilties be valstybės intervencijos ją atstatyti. Kada užsieniuose tenykščių tautų racionalinėmis priemonėmis vystomi amatai, tai pas mus amatai, ypač knygrišystė, pavergti žydu, kurie tik žiūri biznieriškos naudos, apie amato pažangą visai nesirūpindami ir savo vylingais metodais ir profaniška konkurencija tramdo amatus ir kenkia nežydams amatininkams. Taip pav. aš su šeima intensyviai dirbdamas per I pusę šių metų uždirbau tik po 145 litus į mėnesį, o liepos m. vos tik 61 litą. Su tokiomis pajamomis ir prie geriausių norų nėra jokios galimybės sutaupyti lėšų įrankiams įsigyti ir amatui progresinti.

Zigmas Malašauskas

Kaunas, 1935 m. rugpjūčio 19 d.

Saugomas LCVA, F. 391, ap. 5, b. 275, l. 30–31 (kalba netaisyta, tik rašyba pritaikyta prie dabartinės kalbos). Antspaudas: Švietimo Ministerija, gauta 1935 m. VIII m. 19 d. nr. 19236. Įrašas pieštuku: *Negalima patenkinti, 1935 IX 26 d. M. Miškinis.*

4 PRIEDAS

Kauno knygų mylėtojų draugijos valdybai. Zigmo Malašausko, sortimentinės ir dailiosios knygrišystės meisterio, Kaunas, Utenos g. 5–1

PASIŪLYMAS

Kaune yra apie 30 smulkių, savistoviai dirbančių knygrišių ir kelios stambesnės knygriškyklos, tačiau nei viena iš jų neturi padoresnių varinių šriftų knygas auksuoti.

Aš jau kelinti metai suku galvą, kaip čia padarius šriftus įsigijus, tačiau dėl lėšų stoko ir aukštos kainos sunku ką padaryti. Kad galima būtų atlikti įvairaus storumo knygoms auksavimą – reikalinga turėti apie 6 komplektus įvairaus didumo šriftų.

Priedamajame kataloge pasirinkau 15 puslapio šriftų modelį, kadangi prie šio modelio firma turi matricas ir rusų šriftams pagaminti.

Todėl prašyčiau GERBIAMĄJĄ VALDYBĄ, jei rastųsi galimybė – maloniai prisidėti įsigyti man šriftus, jei jau ne visus 6 komplektus, tai bent dalį (Nr. 0580a, 0584a, 0588a), kas sudarytų apie 1100 litų, skaitant marke 2,40. Jei pavyktų reizemarkėmis sumokėti – kaštuotų apie 696 litai.

Įsigyti šriftai skaitytųsi draugijos nuosavybe, iki aš darbu ar draugijai ar jos paskiriems nariams atsiskaityčiau. Aš, kaipo knygrišys, sutikčiau save laikyti Kauno Knygų Mylėtojų Draugijos knygrišiu ir pirmoje eilėje dirbčiau draugijos ar jos narių darbus.

Dėl darbo, kainos, atsiskaitymo būdo ir t. t. galėtumėm susitarti.

Priede: 1 katalogas, 2 *Dornemann* firmos raštai ir 1 šriftų paskirstymo lentelė.

Su aukšta pagarba

Zigmas Malašauskas

Kaunas, 1937, Birželio 6 d.

Saugomas LMAVB, F. 59-201 (kalba netaisyta, tik rašyba pritaikyta prie dabartinės kalbos).
Viršuje pieštuku pažymėta: 1937. VI. 7 / atmesti. Tekste minimi priedai neišliko.

Summary

Zigmas Malašauskas is a little known interwar period bookbinder who lived and worked in Kaunas in the 1930s. After collecting and evaluating archival sources and publications, his extraordinary ambitions and active public educational activities with the purpose to promote his profession, the need and understanding of artistic bindings, to raise the level of craft and the qualification of his colleagues bookbinders were revealed. His lively articles in the press were dedicated both to the general public (a consumer) and masters of bookbinding. Also, letters to some public authorities and public organizations that deal with various, often naive but reasoned requests or proposals, reveal the real intention to seek the attention, co-operation and support of the state, and to prove the importance of this kind of art.

Although his efforts did not received response and were not accomplished, his articles probably influenced the development of the book lovers community of that time. And most important, since he was the only one that has been writing so much on bookbinding, he left many reliable data (verified by other sources too) for a nowadays researcher about bookbinding and its problems, masters and prices, statistics and estimations, working methods, learning resources, acquired knowledge, skills and tools.

The research did not lead to identification of any books bound by this bookbinder. Still there are left many unknown biographical facts, therefore it is expected that this article will encourage or facilitate further research of this person's life and work, to discover and identify his bindings.

KEY WORDS: Zigmas Malašauskas, bookbinding in 1918–1940, heritage of bookbinding.

Įteikta 2018 m. rugsėjo 18 d.

Priimta 2018 m. spalio 16 d.